

## **Materiały faktograficzne**

Szymon Czajkowski

### Waloryzacja potencjału turystyczno-kulturowego Szlaku Orlich Gniazd

Znaczącą część tekstu stanowi materiał zaprezentowany na III Konferencji Polskiego Towarzystwa Nauk Społecznych o Sporcie na temat: *Sport i turystyka - uwarunkowania historyczne i wyzwania współczesności*, która odbyła się w dniach 4-5 października 2013 r. w Zielonce k. Poznania, a także opublikowany w monografii pokonferencyjnej o tym samym tytule pod red. Marka Kazimierczaka i Jerzego Kosiewicza [Poznań 2013].

Dla potrzeb raportu tekst został zaktualizowany i rozbudowany o omówienie Szlaku Orlich Gniazd jako destynacji turystyki kulturowej.

#### 1. Dane podstawowe dotyczące Szlaku Orlich Gniazd

**Nazwa szlaku:** Szlak Orlich Gniazd

**Rodzaj szlaku:** turystyczno-kulturowy szlak tematyczny

**Rok utworzenia szlaku:** 1950 r.

**Lokalizacja:** województwo małopolskie, województwo śląskie

**Zasięg:** regionalny

**Deklarowana tematyka szlaku:** dawne obiekty obronne na granicy Małopolski i Śląska

**Opis szlaku:** Pierwsze postulaty utworzenia trasy turystycznej łączącej zabytkowe zamki i warownie na linii granicznej Małopolski i Śląska pojawiały się jeszcze w okresie międzywojennym. Jednak do faktycznego wytyczenia Szlaku Orlich Gniazd doszło już po zakończeniu II wojny światowej. Trasa przebiega przez teren Jury Krakowsko-Częstochowskiej, rozpoczynając się i kończąc na obszarze dwóch wspomnianych miast, lecz ani w przestrzeni miejskiej Częstochowy ani Krakowa nie znajdują się zabytki oficjalnie należące do systemu. W skład szlaku wchodzi z kolei 13 zamków i warowni jurajskich, w większości o średniowiecznej genezie, których fundacja przeważnie związana była z osobą Kazimierza III Wielkiego. Twierdze powstały na terenie Jury Krakowsko-Częstochowskiej w celu zabezpieczenia serca ówczesnego państwa polskiego od strony Śląska. W znacznym stopniu obiekty trasy nie zachowały się do dnia dzisiejszego, dlatego turyści i odwiedzający w większości przypadków są w stanie zwiedzić tylko ruiny niektórych zamków. Jedynie rezydencja w Pieskowej Skale zachowała się do dnia dzisiejszego, z kolei obiekty w Bobolicach i na Górze Birów zostały niedawno odbudowane. Trasa wzdłuż „orlich gniazd” jest najstarszym polskim szlakiem turystyczno-kulturowym i na liście ogólnopolskiego rejestru znakowanych szlaków pieszych widnieje on pod numerem pierwszym. Od kilkunastu lat opieką nad systemem oraz jego promocją zajmuje się Związek Gmin Jurajskich. Starania tej instytucji doprowadziły do przyznania trasie Certyfikatu Polskiej Organizacji Turystycznej „Turystyczny Produkt Roku 2010” oraz Złotego Certyfikatu POT za Najlepszy Produkt Turystyczny roku 2012.

**Informatory zaakceptowane dla celów inwentaryzacji i waloryzacji:** [Szlak Orlich Gniazd, www 2013], [Pleszyniak J., 2013], [Pleszyniak J., 2012], [Pleszyniak J., 2011], [Zamki i strażnice. Castles and Watchtowers of Jura, 2011], [Szlak Orlich Gniazd. Przewodnik, guidebook, 2010]

**Przebieg trasy głównej szlaku:** Ojców-Pieskowa Skala-Rabsztyn-Bydlin-Smoleń-Pilica-Podzamcze-Morsko-Bobolice-Mirów-Ostrężnik-Olsztyn k. Częstochowy

**Obiekty kluczowe szlaku<sup>1</sup>:**

1. Pieskowa Skała – Zamek Królewski w Pieskowej Skale
2. Podzamcze – Zamek Rycerski w Podzamczu
3. Olsztyn k. Częstochowy – Zamek Królewski w Olsztynie

**Pozostałe obiekty formalnie zaliczane do szlaku:**

4. Ojców – Zamek Królewski na Złotej Górze w Ojcowie
5. Rabsztyn – Zamek Rycerski w Rabsztynie
6. Bydlin – Zamek Rycerski w Bydlinie
7. Smoleń – Zamek Rycerski w Smoleniu
8. Pilica – Pałac Obronny i Park w Pilicy
9. Podzamcze – Gród na Górze Birów
10. Morsko – Zamek Rycerski „Bąkowiec” w Morsku
11. Bobolice – Zamek Królewski w Bobolicach
12. Mirów – Zamek Rycerski w Mirowie
13. Ostrężnik – Zamek Rycerski w Ostrężniku

**2. Dane dotyczące przebiegu badania**

**Metodologia:** Metoda oceny potencjału regionalnych tematycznych szlaków turystyczno-kulturowych [Mikos v. Rohrscheidt 2010a]

**Kwerenda źródłowa literatury i materiałów:** luty – czerwiec 2013 r., aktualizacja: październik – listopad 2013 r.

**Badania terenowe:** 30 kwietnia – 26 maja 2013 r.

**Data wypełniania formularza:** 17 – 21 czerwca 2013 r., data aktualizacji: 10. listopada 2013

**Przeprowadzający:** Szymon Czajkowski

**Przedstawiciel koordynatora uczestniczący w procesie waloryzacji:** Robert Nieroda, Związek Gmin Jurajskich, tel. +48 32 67 333 64, email. biuro@jura.info.pl

**3. Formularz waloryzacyjny szlaku****Zakres I: Organizacja szlaku****I. A. Uzasadniona tematyżacja szlaku****I. A. a. literatura naukowa tematyżująca szlak:**

Monografia naukowa poświęcona tematyce zgodnej z tematem szlaku, zawierająca opracowanie znacznej części jego obiektów, w tym wszystkich obiektów kluczowych\* (do dwóch pozycji, po 10 punktów za każdą):

[Guerquin 1984] (10)

[Kajzer, Kołodziejcki, Salm 2001] (10)

Monografie o charakterze naukowym, poświęcone obiektom kluczowym szlaku\*\*\* (do trzech, po 3 punkty za każdą):

[Majewski 1964] (3)

**I. A. b. literatura popularna tematyżująca szlak:**

Aktualna literatura popularna na temat szlaku w formie osobnych opracowań (do 3 pozycji, po 5 punktów za każdą):

[Szlak Orlich Gniazd. Przewodnik, guidebook, 2010] (5)

[Pleszyński J., 2013] (5)

---

<sup>1</sup> W opracowaniach, publikacjach i na portalach internetowych na temat Szlaku Orlich Gniazd pojawiają się różne informacje na temat kształtu trasy oraz w odniesieniu do obiektów zaliczanych w poczet systemu. W związku z tym, podstawą do przeprowadzenia badań była uzyskana od koordynatora lista zamków i warowni jurajskich oficjalnie wchodzących w skład trasy, której poszczególne podmioty zostały przedstawione poniżej.

Aktualna literatura na temat turystyki, regionu lub tematyki zbieżnej z tematem szlaku, zawierająca opis szlaku w osobnym rozdziale\* (do 3, po 3 punkty za każdą pozycję):

[*Jura Krakowsko-Częstochowska 2013*] (3)

**I. A. c. zgodność tematyczna poszczególnych obiektów z deklarowanym tematem szlaku:**

100% zgodności (20): *Wszystkie obiekty są zgodne z deklarowaną przez koordynatora tematyką – szlak łączy historyczne obiekty obronne na linii Śląska i Małopolski*

Suma punktów za cały podzakres I.A.: **50** (maksymalna)

**I. B. Oznaczenie szlaku**

**I. B. a. oznaczenie szlaku na trasie i przy drogach dojazdowych:**

Za istnienie fizycznych oznaczeń wzdłuż ciągów komunikacyjnych szlaku oraz dojazdu do 91% i więcej obiektów szlaku (20): *Oznaczenie szlaku wzdłuż dróg i tras turystycznych, a także drogowskazy przy większości obiektów szlaku; brak w przypadku Pałacu Obronnego i Parku w Pilicy (7,69%)*

**I. B. b. oznaczenie fizyczne bezpośrednio przy obiektach szlaku:**

Za istnienie fizycznych oznaczeń przy prawie wszystkich obiektach szlaku (15): *Brak fizycznego oznaczenia szlaku w przypadku Pałacu Obronnego i Parku w Pilicy*

**I.B. c. oznaczenie systemowe przebiegu szlaku:**

Istnienie oznaczenia przebiegu szlaku oraz jego obiektów w systemie nawigacji satelitarnej lub w innych elektronicznych systemach prowadzenia ruchu (10): *Systemy nawigacji wydawnictwa Compass (www.compass.krakow.pl)*

Suma punktów za cały podzakres I.B: **45**

**I.C. Koordynacja Szlaku**

**I. C. a. funkcjonowanie koordynatora szlaku:**

Koordynacja szlaku w ramach instytucji lub organizacji, zajmującej się także innymi typami produktów turystycznych lub inną działalnością na rzecz turystyki (6): *Związek Gmin Jurajskich*

**I. C. b. dostępność koordynatora:**

Publiczna, całoroczna dostępność biura koordynatora szlaku (5): *Biuro Związku Gmin Jurajskich jest dostępne całorocznie, pl. Wolności 42, Ogrodzieniec*

**I.C. c usługi informacyjne koordynatora w odniesieniu do szlaku**

Stały, całoroczny numer telefoniczny\* obsługujący także inne produkty lub służący innym celom (3): *Związek Gmin Jurajskich, tel. (32) 673 33 64*

Obsługa w językach obcych w informacji telefonicznej szlaku (po 2 punkty za każdy do trzech):

*j. angielski (2)*

*j. rosyjski (2)*

Dodatkowe stałe punkty informacyjne („infokioski”) szlaku (po 2 punkty za każdy do dwóch):

*19 infokiosków (4)*

**I. C. d dodatkowe usługi koordynatora:**

Oferowanie usługi przewodnickiej po szlaku\* (2): *Możliwość zamówienia przewodnika jurajskiego poprzez Związek Gmin Jurajskich*

Oferowanie mikroeventów związanych z tematyką szlaku lub pośredniczenie w ich zamawianiu (za każdy do pięciu po 1 punkcie): *Związek Gmin Jurajskich umożliwia: nocne zwiedzanie zamku „Ogrodzieniec”, zamówienie lekcji muzealnej na jego terenie, przeprowadzenie pokazów rycerskich czy zorganizowanie innych imprez na terenie innych obiektów szlaku. (4)*

Suma punktów za cały podzakres I.C.: **28**

**I. D. Dostępność turystyczna obiektów szlaku****I. D. a. faktyczna dostępność obiektów szlaku:**

Faktyczna dostępność 80-89% obiektów szlaku (10): *Dostęp do Pałacu Obronnego i Parku w Pilicy oraz Zamku Rycerskiego w Smoleniu ze względu na zagrożenie dla turystów jest uniemożliwiony<sup>2</sup>. Pozostałe obiekty szlaku dostępne stale lub odpowiednio w podanych terminach.*

**I.D. b. dostępność komunikacyjna obiektów szlaku:**

100 % obiektów (20): *Do wszystkich obiektów można dotrzeć za pomocą samochodu osobowego bądź autokaru, przy każdym bądź w akceptowanej w ramach przyjętych kryteriów odległości istnieje możliwość zaparkowania pojazdu.*

Suma punktów za cały podzakres I.D.: **30**

**Za cały zakres I: 153 punktów z 200 możliwych do uzyskania**

**Zakres II: Ogólna atrakcyjność turystyczna szlaku****II. A. Autentyczność obiektów szlaku:**

Ilość obiektów oryginalnych w ogólnej liczbie obiektów szlaku przekracza 50%, zaś ilość obiektów wykreowanych specjalnie dla potrzeb turystyki nie przekracza 25 % (40): *Ilość obiektów oryginalnych: 12 (92,31%), wtórnych: 0 (0%), wykreowanych: 1 – Podzamcze (Gród na Górze Birów) (7,69%)*

**II.B. Ciągłość szlaku:**

Za odległość pomiędzy każdymi dwoma kolejnymi obiektami szlaku, nie przekraczającą 30 km (15): *Żadne z połączeń drogowych nie przekracza 30 km*

**II. C. Liczba obiektów należących do szlaku:**

szlak liczy 11 do 15 obiektów (8): *13 obiektów w 12 miejscowościach*

**II.D. Regularna usługa transportowa zgodna z przebiegiem szlaku:**

*brak (0)*

**II.E. Stan utrzymania poszczególnych obiektów szlaku:**

Stan krytyczny szlaku – to istnienie obiektów znajdujących się w stanie ruiny, stanowiącej zagrożenie dla turystów lub wymagających kapitalnego remontu. Za każde 10% wszystkich obiektów lub pojedynczy obiekt, jeśli stanowi on więcej niż 10% całej liczby obiektów - minus 15 punktów (zatem 0 punktów w kategorii II E): *Zagrożenie dla turystów stanowią obiekty w Pilicy i Smoleniu<sup>3</sup> (15,38%) (0)*

**Suma za cały podzakres II: 63 punkt z 100 możliwych do uzyskania**

**Zakres III: Turystyczno-kulturowy potencjał obiektów szlaku****III. A. Znaczenie kulturowe obiektów szlaku zgodne z tematyzacją szlaku:**

Za każdy obiekt o znaczeniu krajowym\* (do pięciu, po 10 punktów):

*Mirów (Zamek Rycerski w Mirowie)<sup>4</sup> (10)*

*Ojców (Zamek Królewski na Złotej Górze w Ojcowie)<sup>5</sup> (10)*

*Olsztyn k. Częstochowy (Zamek Królewski w Olsztynie)<sup>6</sup> (10)*

*Pieskowa Skala (Zamek Królewski w Pieskowej Skale)<sup>7</sup> (10)*

*Podzamcze (Zamek Rycerski w Podzamczu)<sup>8</sup> (10)*

<sup>2</sup> Według informacji przekazanej przez koordynatora szlaku, Szefa Biura Związku Gmin Jurajskich Roberta Nierodę w dniu 4 lipca 2013 r. obiekt w Smoleniu został udostępniony zwiedzającym.

<sup>3</sup> Według informacji przekazanej przez koordynatora szlaku, Szefa Biura Związku Gmin Jurajskich Roberta Nierodę w dniu 4 lipca 2013 r. obiekt w Smoleniu został udostępniony zwiedzającym.

<sup>4</sup> Wpis do Rejestru Zabytków: 422/60 z 8.02.1960 (brak decyzji w NID) oraz 115/78 z 1.03.1978.

<sup>5</sup> Wpis do Rejestru Zabytków: A-1235/M

<sup>6</sup> Wpis do Rejestru Zabytków: 54 z 22.10.1947, 257/60 z 4.03.1960 oraz 20/76/A z 20.02.1978

<sup>7</sup> Wpis do Rejestru Zabytków: A-478 z 25.04.1983

<sup>8</sup> Wpis do Rejestru Zabytków: A/771/67

Dodatkowo za każdy obiekt spośród wymienionych, będący zespołem więcej niż 2 różnych pojedynczych obiektów albo za zgrupowanie więcej niż 2 różnych obiektów na terenie jednej miejscowości lub gminy (do trzech zespołów po 4 punkty każdy):

*Podzamcze (Zamek Rycerski w Podzamczu) – w skład zespołu wchodzi m.in.: ruiny Zamku „Ogrodzieniec”, Muzeum Zamkowe, Park Miniatur Szlaku Orlich Gniazd czy też Katowia Warszzyckiego (4)*

Suma punktów za cały podzakres III.A.: **54**

### **III B. Eventy zgodne z tematem szlaku:**

Wielodniowe regularne eventy tematyczne kultury wysokiej i masowej (od 2 dni trwania) w ramach szlaku (do czterech, po 10 punktów):

*Podzamcze (Zamek Rycerski w Podzamczu) – Ogniem i Mieczem (XVII-wieczny festyn historyczny nawiązujący do okresu potopu szwedzkiego i powstań kozackich; lipiec (10)*

*Podzamcze (Zamek Rycerski w Podzamczu) – Zamkowa Majówka (Impreza nawiązująca do epoki średniowiecza, obejmująca swym programem walki piesze, tańce dworskie, pokazy konne oraz interaktywne zajęcia z publicznością maj) (10)*

*Podzamcze (Zamek Rycerski w Podzamczu) – Turniej Rycerski (Międzynarodowy turniej rycerski połączony z koncertami muzyki dawnej, pokazami walk pieszych, inscenizacją bitwy o zamek oraz widowiskiem spalania wsi, sierpień) (10)*

*Pieskowa Skala (Zamek Królewski w Pieskowej Skale) – Dni Kultury Staropolskiej (impreza o charakterze edukacyjnym i artystycznym, nawiązująca do kultury sarmackiej; czerwiec) (10)*

*Rabsztyn (Zamek Rycerski w Rabsztynie) – Turniej Rycerski (Ogólnopolski turniej rycerski połączony z pokazami i warsztatami nawiązującymi do dziedzictwa średniowiecza, lipiec) (10)*

Za każdy dzień trwania jednego z wymienionych eventów tematycznych powyżej 2 dni (1 punkt za każdy dzień i event do 5 dni, maksymalnie 5 punktów):

*Podzamcze (Zamek Rycerski w Podzamczu) – Zamkowa Majówka, 3 dni (1)*

Wielodniowe eventy na obszarze szlaku, uwzględniające temat szlaku jako jeden z podstawowych tematów (do trzech, za każdy 4 punkty):

*Jurajski Rajd Motocyklowy „Jura Rally” (czerwiec) (4)*

*Olsztyn k. Częstochowy (Zamek Królewski w Olsztynie) Ogólnopolski Jarmark Kolekcjonerski „Pod zamkiem” (kwiecień – grudzień) (4)*

Jednodniowe regularne eventy tematyczne kultury wysokiej i masowej\* w ramach szlaku (za każdy 5 punktów):

*Olsztyn k. Częstochowy (Zamek Królewski w Olsztynie) – Turniej Rycerski o szable Kaspra Karlińskiego (sierpień) (1)*

Mikroeventy w ramach obiektów na zamówienie (za każdy do pięciu w skali całego szlaku) (4 punkty):

*Podzamcze (Gród na Górze Birów) – Pokazy Wojów (4)*

*Podzamcze (Zamek Rycerski w Podzamczu) – Pokazy Rycerskie (4)*

*Podzamcze (Zamek Rycerski w Podzamczu) – Wieczór z duchami (4)*

*Bobolice (Zamek Królewski w Bobolicach) – Pokazy walk rycerskich (4)*

Czynne grupy rekonstrukcji historycznej, związane z obiektami i zgodne z tematyką szlaku (za każdą do pięciu, po 6 punktów):

*Rabsztyn (Zamek Rycerski w Rabsztynie) – Bractwo Kruki (6)*

*Podzamcze (Zamek Królewski w Podzamczu) (6)*

*Podzamcze (Gród na Górze Birów w Podzamczu) (6)*

Suma punktów za cały podzakres III.B.: **40** (maksymalna)

**III.C. Dodatkowe atrakcje tematyczne w obiektach szlaku (do czterech, po 5 punktów):**

*Pieskowa Skala (Zamek Królewski w Pieskowej Skale) – lekcje muzealne (5)*

*Pieskowa Skala (Zamek Królewski w Pieskowej Skale) – uczestnictwo w Nocy Muzeów (5)*

*Podzamcze (Zamek Rycerski w Podzamczu) – wycieczki profilowane (5)*

*Podzamcze (Gród na Górze Birów) – lekcje muzealne (5)*

Suma punktów za cały podzakres III.C.: **20** (maksymalna)

**III D. Znaczenie historyczne obiektów szlaku:**

Za każdy obiekt o znaczeniu krajowym\* (do trzech, po 5 punktów):

*Olsztyn k. Częstochowy (Zamek Królewski w Olsztynie)<sup>9</sup> (5)*

*Pieskowa Skala (Zamek Królewski w Pieskowej Skale)<sup>10</sup> (5)*

*Podzamcze (Zamek Rycerski w Podzamczu)<sup>11</sup> (5)*

Dodatkowo za każdy obiekt spośród wymienionych, będący zespołem więcej niż 2 różnych pojedynczych obiektów albo za zgrupowanie więcej niż 2 różnych obiektów na terenie jednej miejscowości lub gminy (do trzech zespołów, po 2 punkty za każdy):

*Podzamcze (Zamek Rycerski w Podzamczu) (2)*

Suma punktów za cały podzakres III.D.: **17**

**III.E. Znaczenie biograficzne obiektów szlaku:**

Za każdy obiekt związany z postacią o znaczeniu międzynarodowym (do dwóch, po 10 punktów):

*Olsztyn k. Częstochowy (Zamek Królewski w Olsztynie) – fundacja Kazimierza Wielkiego mająca na celu obronę centrum ówczesnego państwa, twierdza była narzędziem umacniającym władanie piastowskie w ponownie zjednoczonym królestwie (10)*

*Rabsztyn (Zamek Rycerski w Rabsztynie) – siedziba Spytka z Melsztyna (10)*

Za każdy obiekt związany z postacią o znaczeniu regionalnym\* (do trzech, po 1 punkcie):

*Bobolice (Zamek Królewski w Bobolicach) – Jarosław Lasecki (1)*

*Olsztyn k. Częstochowy (Zamek Królewski w Olsztynie)- Kacper Karliński (1)*

Za każdy obiekt związany z postacią znaczącą w danej dziedzinie\*\* (do trzech, po 1 punkcie):

*Smoleń (Zamek Rycerski w Smoleniu) – Biernat z Lublina, pisarz (1)*

Suma punktów za cały podzakres III.E.: **20** (maksymalna)

**III F. Związek obiektów szlaku z dziejami religii lub posiadanie aktualnego znaczenia dla życia religijnego:**

Za każdy obiekt o znaczeniu regionalnym\*\* (do trzech, po 3 punkty):

*Bydlin (Zamek Rycerski w Bydlinie) (3)*

Suma punktów za cały podzakres III.F.: **3**

**III G. Znaczenie obiektów szlaku lub miejscowości położonych na szlaku dla innego typu turystyki kulturowej niż wskazany w temacie szlaku albo uwzględniony w pozostałych podkategoriach:**

Za każdy obiekt o znaczeniu krajowym\* (do 3, po 5 punktów):

*Pieskowa Skala (Zamek w Pieskowej Skale) – turystyka filmowa (5)*

*Podzamcze (Zamek Rycerski w Podzamczu) – turystyka hobbystyczna (5)*

*Ojców (Zamek Królewski na Złotej Górze w Ojcowie) – turystyka kulturowo-przyrodnicza (5)*

Dodatkowo za każdy obiekt spośród wymienionych, będący zespołem więcej niż 2 różnych pojedynczych obiektów albo za zgrupowanie więcej niż 2 różnych obiektów z tej grupy na terenie jednej miejscowości lub gminy (do trzech, po 2 punkty):

<sup>9</sup> Wpis do Rejestru Zabytków: 54 z 22.10.1947, 257/60 z 4.03.1960 oraz 20/76/A z 20.02.1978.

<sup>10</sup> Wpis do Rejestru Zabytków: A-478 z 25.04.1983.

<sup>11</sup> Wpis do Rejestru Zabytków: A/771/67.

*Podzamcze (Zamek Rycerski w Podzamczu) (2)*

Suma punktów za cały podzakres III.G.: 17

### **III.H. Związek poszczególnych obiektów szlaku lub miejscowości na szlaku z innymi grupami etnicznymi albo z historią innych narodów:**

*brak (0)*

Suma punktów w całej podkategorii III.H.: 0

### **III.I. Dodatkowe punkty za ofertę wszystkich obiektów wpisanych powyżej klas:**

Za stałych przewodników obiektowych w j. polskim (za pierwsze pięć obiektów, po 2 punkty):

*Bobolice (Zamek Królewski w Bobolicach) (2)*

Za możliwość zamówienia przewodnika obiektowego (pierwsze pięć obiektów\*, po 1 punkcie):

*Podzamcze (Zamek Rycerski w Podzamczu) (1)*

*Podzamcze (Gród na Górze Birów) (1)*

*Ojców (Zamek Królewski na Złotej Górze w Ojcowie) (1)*

*Pieskowa Skala (Zamek Królewski w Pieskowej Skale) (1)*

Za minimum dwa języki obce w ofercie zamawianych przewodników obiektowych (w pierwszych pięciu, po 1 punkcie):

*Ojców (Zamek Królewski na Złotej Górze w Ojcowie) – j. angielski i j. francuski (1)*

*Pieskowa Skala (Zamek Królewski w Pieskowej Skale) – j. angielski i j. niemiecki (1)*

Za ofertę zwiedzania fabularyzowanego na zamówienie w obiektach lub miejscowościach szlaku (do 5 obiektów, po 4 punkty za każdą ofertę):

*Podzamcze (Zamek Rycerski w Podzamczu) – Wieczór z duchami (4)*

Za własny materiał informacyjny w obiekcie (poza książkami, albumami i filmami) (do 10 obiektów) (w pierwszych pięciu obiektach po 1 punkcie):

*Ojców (Zamek Królewski na Złotej Górze w Ojcowie) (1)*

*Podzamcze (Gród na Górze Birów) (1)*

*Podzamcze (Zamek Rycerski w Podzamczu) (1)*

*Pieskowa Skala (Zamek Królewski w Pieskowej Skale) (1)*

Własny materiał informacyjny w obiekcie w przynajmniej dwóch językach obcych w pierwszych pięciu obiektach, po 1 punkcie):

*Pieskowa Skala (Zamek Królewski w Pieskowej Skale – j. francuski, j. rosyjski, i inne) (2)*

Za sklep obiektowy lub infokiosk, oferujący przedmioty związane z tematem obiektu lub obiektu i szlaku (za pierwszych pięć po 3 punkty):

*Podzamcze (Zamek Rycerski w Podzamczu) (3)*

Za kiosk obiektowy\*, oferujący przedmioty związane z tematem obiektu i/lub szlaku (za pierwszych pięć po 2 punkty):

*Ojców (Zamek Królewski na Złotej Górze w Ojcowie) (2)*

*Bobolice (Zamek Królewski w Bobolicach) (2)*

*Podzamcze (Gród na Górze Birów) (2)*

*Olsztyn k. Częstochowy (Zamek Królewski w Olsztynie) (2)*

Suma punktów za cały podzakres III.I.: 29

### **III.J. Punkty dodatkowe za obiekty unikalne: brak (0)**

Suma punktów za cały podzakres III.J.: 0

**Za cały zakres III: 200 punktów z 300 możliwych do uzyskania**

**Zakres IV: Obsługa własna szlaku****IV. A. Informacja i promocja szlaku:**

Działanie własnego aktualizowanego portalu internetowego szlaku (10):

*www.orlegniazda.pl*

Każda samodzielna autoryzowana strona internetowa obiektu należącego do szlaku, pozostająca w połączeniu z portalem szlaku (do 10 obiektów i stron, za 3 pierwsze po 3 punkty, następnych 7 po 1 punkcie):

*Olsztyn (Zamek Królewski w Olsztynie), www.zamekolsztyn.pl (3)*

*Bobolice (Zamek Królewski w Bobolicach), www.zamekbobolice.pl (3)*

*Morsko (Zamek Rycerski „Bąkowiec” w Morsku), www.morsko.pl (3)*

*Podzamcze (Zamek Rycerski w Podzamczu), www.zamek-ogrodzieniec.pl (1)*

*Podzamcze (Gród na Górze Birów), www.gorabirów.pl (1)*

*Rabsztyn (Zamek Rycerski w Rabsztynie), www.rabsztyn.ilkus.pl (1)*

Wersje obcojęzyczne na portalach internetowych obiektów (liczone na maksimum 5 portalach obiektów do 2 wersji, za każdą po 1 punkt):

*Olsztyn k. Częstochowy (Zamek Królewski w Olsztynie) – j. angielski (1)*

*Bobolice (Zamek Królewski w Bobolicach) – j. angielski, j. niemiecki (2)*

*Podzamcze (Zamek Królewski w Podzamczu) – j. angielski (1)*

Dokumentalne filmy telewizyjne poświęcone szlakowi lub tematowi szlaku, zrealizowane w ciągu ostatnich 2 lat przed badaniem (do trzech po 5 punktów):

*TVPI „Nie ma jak Polska: Szlak Orlich Gniazd”, 2012 (5)*

Książki o szlaku, przewodniki po szlaku (do 3 wydanych w ostatnich 3 latach, po 3 punkty):

[Pleszyski 2012] (3)

[*Zamki i strażnice. Castles and Watchtowers of Jura* 2011] (3)

Dodatek za obcojęzyczne wersje książek i przewodników (do 2 pozycji i 4 wersji językowych, po 2 punkty za każdą):

[*Zamki i strażnice. Castles and Watchtowers of Jura* 2011] – j. angielski (2)

Albumy o szlaku (do dwóch wydań, po 2 punkty):

[*Na Szlaku Orlich Gniazd* 1998] (2)

[Pleszyski 2009] (2)

Dodatki za wersje językowe albumów lub stosowane w albumach (za album i język: 1 punkt):

[*Na Szlaku Orlich Gniazd* 1998] – j. angielski i j. niemiecki (2)

[Pleszyski 2009] – j. angielski (1)

Książki, albumy, filmy video o poszczególnych obiektach (do pięciu, po 3 punkty):

[Falniowska-Gradowska 1999] (3)

[Zinkow 1973] (3)

[Winiewicz-Wolska, Mikołajski, 2006] (3)

[Zientara 1995] (3)

[Zamek Bobolice i Zamek Mirów 2006] (3)

Samodzielny udział szlaku w światowych prestiżowych targach turystycznych w ciągu ostatnich 12 miesięcy przed badaniem (za każde stoisko do trzech, po 4 punkty):

*Berlin (4)*

*Utrecht (4)*

*Kijów (4)*

Samodzielny udział poszczególnych obiektów szlaku w krajowych targach turystycznych\* w ciągu ostatnich 12 miesięcy przed badaniem (za każde stoisko do trzech) (1 punkt):

*Podzamcze (Zamek Rycerski w Podzamczu) (1)*

*Warszawa - Bobolice (Zamek Królewski w Bobolicach) (1)*

Wydawanie regularnych publikacji o charakterze promocyjnym (za pierwsze dwie w ciągu ostatnich 12 miesięcy, po 2 punkty):

[*Jurajskie zamki i strażnice. Jurassic castles and watchtowers* 2013] (2)



[Jura Krakowsko-Częstochowska. Mapa wybranych szlaków turystycznych 2012] (2)  
Zorganizowanie podróży/wizyty medialnej po szlaku lub większości jego obiektów w ciągu ostatnich 2 lat (8):

*Wizyty medialne organizowane kilka razy w roku przez Związek Gmin Jurajskich*

Inne formy promocji szlaku (jedna wybrana, 5 punktów):

*Promocja Szlaku Orlich Gniazd w autobusach ZTM w Warszawie: reklama naklejona na zewnątrz pojazdów, zainstalowanie wewnątrz autobusów monitorów wyświetlających spoty na temat traktu oraz uruchomienie w pojazdach bezpłatnego łącza internetowego Wi-Fi, do którego zalogowanie wyświetlało reklamę Szlaku Orlich Gniazd (5)*

Suma punktów za cały podzakres IV.A.: **45** (maksymalna)

#### **IV. B. Oferty wypraw po szlaku:**

Oferty wycieczek grupowych na zamówienie\* (za każdą ofertę do trzech, po 3 punkty):

*Szlakiem Orlich Gniazd (www.krakow-sightseeing.pl) (3)*

*Szlak Orlich Gniazd 3 dni (www.kuligtravel.pl) (3)*

*Wycieczka Szkolna Szlakiem Orlich Gniazd (www.kogis.pl) (3)*

Oznaczone trasy rowerowe, wodne lub konne w ramach szlaku, zbieżne z jego tematyką (pierwsze trzy, po 4 pkt):

*Jurajski Szlak Rowerowy Orlich Gniazd (4)*

*Transjurajski Szlak Konny (4)*

*Rowerowy Szlak Zamków (4)*

Oznaczone trasy piesze w ramach szlaku, zbieżne z jego tematyką (za pierwsze trzy, po 4 punkty):

*Ścieżka przyrodniczo-dydaktyczna „Tropem tajemnic”, Ostrężnik (4)*

*Ścieżka dydaktyczna „Podzamcze – Góra Birów” (4)*

*OPN, Szlak Czarny: Grota Łokietka – Pieskowa Skala (4)*

Suma punktów za cały podzakres IV.B.: **20** (maksymalna)

#### **IV. C. Oferta pakietowa turystyki kulturowej:**

*brak (0)*

Suma punktów za cały podzakres IV.C.: **0**

#### **IV. D. Inne elementy obsługi turystycznej:**

Istnienie uprawnień przewodnickich na szlak (5): *Przewodnicy jurajscy*

Suma punktów za cały podzakres IV.D.: (5)

### **Za cały zakres IV: 70 punktów z 100 możliwych do uzyskania**

#### **Zakres V: Pozostała oferta spędzania wolnego czasu na obszarze szlaku**

##### **V A. Inna oferta turystyczno-kulturowa na obszarze szlaku: \_**

##### **V. A. a. muzea poza szlakiem lub poza tematem szlaku:**

O znaczeniu krajowym (do trzech, po 4 punkty):

*Centrum Edukacyjno-Muzealne OPN (4)*

*Muzeum Afrykanistyczne im. dra Bogdana Szczygła w Olkuszu (4)*

O znaczeniu regionalnym\* (do 3, po 3 punkty):

*Muzeum Regionalne im. Zygmunta Krasińskiego w Złotym Potoku (3)*

##### **V. A. b. inne atrakcyjne z punktu widzenia turystyki kulturowej obiekty w miejscowościach szlaku:**

O znaczeniu międzynarodowym lub krajowym (do trzech na całym szlaku, po 5 punktów):

*Grota Łokietka w pobliżu Ojcowa (5)*

*Pstrągarnia Raczyńskich w Złotym Potoku (5)*

O znaczeniu regionalnym (do trzech na całym szlaku, po 3 punkty):

*Bazylika Kolegiacka św. Andrzeja w Olkuszu (3)*

*Kaplica „Na Wodzie” św. Józefa Robotnika w Ojcowie (3)*

*Cmentarz parafialny w Bydlinie ze wspólną mogiłą żołnierzy poległych w bitwie pod Krzywopłotami (3)*

O znaczeniu lokalnym\* (do czterech na całym szlaku, po 1 punkcie):

*Szopka Olsztyńska (1)*

**V. A. c. lokalne (miejskie lub gminne) trasy turystyczne o tematyce historycznej lub kulturowej:**

Wirtualne z dostępnymi publikowanymi opisami lub oznaczone w terenie\* (do pięciu, po 2 punkty):

*Szlak Żółty „Pustynny”, Pustynia Błędowska – Ryczów (2)*

*Szlak Partyzantów Ziemi Olkuskiej, Wiesiółka – Udórz (2)*

*Szlak Walk 7 Dywizji Piechoty Wrzesień 1939, Częstochowa – Janów (2)*

*Szlak Powstańców z 1863 r., Olkusz – Sławków (2)*

*Szlak Jaskiniowców, Smoleń – Skala Biśnik (2)*

**V. A. d. eventy poza tematem szlaku:**

Regularne eventy kultury wysokiej lub masowej o znaczeniu międzynarodowym lub krajowym, odbywające się na terenie gmin, przez które przebiega szlak (do trzech, po 5 punktów):

*Międzynarodowe Olkuskie Dni Muzyki Organowej i Kameralnej (5)*

Regularne eventy kultury wysokiej lub masowej o znaczeniu przynajmniej regionalnym, odbywające się na terenie gmin, przez które przebiega szlak (do trzech\*, po 3 punkty):

*Święto Pstrąga, Złoty Potok (3)*

*Pustynne Miraże, Pustynia Błędowska gmina Klucze (3)*

Suma punktów w całym podzakresie V.A.: **40** (maksymalna)

**V B. Pozostała oferta kulturowa na obszarze szlaku:**

**V. B. a. atrakcje kulturalne i rozrywka na szlaku:**

Funkcjonujące stale placówki teatralne w miejscowościach (gminach) szlaku (za pierwsze trzy obiekty, po 2 punkty):

*Miejski Ośrodek Kultury w Zawierciu (2)*

Sezonowa oferta teatralna lub muzyczna\*\*\*\*\* (za pierwsze trzy oferty, po 1 punkcie):

*Miejski Ośrodek Kultury w Zawierciu (1)*

*Miejski Ośrodek Kultury w Olkuszu (1)*

Kina całoroczne, funkcjonujące w miejscowościach na szlaku (do czterech, po 1 punkcie):

*Kino Zbyszek, Olkusz (1)*

*Miejski Ośrodek Kultury w Zawierciu (1)*

Kluby i inne miejsca wieczornej rozrywki, funkcjonujące w miejscowościach na szlaku (do czterech, po 1 punkcie):

*Klub Havana, Zawiercie (1)*

*Pub Chillout, Zawiercie (1)*

*Klub 21, Olkusz (1)*

*Pub Baszta, Olkusz (1)*

**V. B. b. kulturowo znacząca oferta przyrodnicza:**

Park Narodowy z Muzeum Przyrodniczym na terenie gmin przy szlaku (za każdą jednostkę, po 4 punkty):

*Ojcowski Park Narodowy (4)*

Park Krajobrazowy na terenie gmin przy szlaku (do trzech, po 2 punkty):

*Park Krajobrazowy Orlich Gniazd (2)*

*Park Krajobrazowy Dolinki Krakowskie (2)*

*Dłubniański Park Krajobrazowy (2)*

Ogród przy rezydencji, park kultywowany (za pierwsze dwa obiekty, po 1 punkcie):  
*Ogród przy dworku Raczyńskiego w Złotym Potoku (1)*  
Park miejski duży, kultywowany, bez obiektów sztuki\* (za pierwsze dwa, po 1 punkcie):  
*Park im. Adama Mickiewicza w Zawierciu (1)*  
Suma punktów w całym podzakresie V.B.: **20** (maksymalna)

### **V.C. Pozostała oferta turystyczna na obszarze szlaku:**

#### **V. C. a. miejsca aktywnego wypoczynku:**

Centra aktywnego wypoczynku (do 3, po 2 punkty):

*MOSiR Olkusz (2)*

*OR Morsko (2)*

Miejsca zorganizowanego aktywnego wypoczynku\* (do czterech, po 1 punkcie):

*Ośrodek jeździecki „Stajenka Wilga”, Częstochowa (1)*

*Drogi wspinaczkowe na Górze Birów, Podzamcze (1)*

*Wypożyczalnia Rowerów „IntiActive”, Olsztyn k. Częstochowy (1)*

*Park Linowy „AdrenaLinaPark”, Podzamcze (1)*

#### **V. C. b. inne atrakcje przyrodnicze:**

Jeziora (zdatne do kąpieli, dostępne)(za pierwsze dwa akweny, po 2 punkty):

*Zbiornik wodny na Borowym Polu, gm. Zawiercie (2)*

Pomniki przyrody (za pierwsze dwa na trasie szlaku, po 1 punkcie):

*Maczuga Herkulesa (1)*

*Lipy przy kościele pw. Św. Jana Chrzciciela w Olsztynie k. Częstochowy (1)*

#### **V.C. c. pozostałe atrakcje turystyczne**

Możliwość zamówienia lotu turystycznego nad miejscowościami szlaku (za pierwszą ofertę 3 punkty):

*Jurajskie Loty Balonem (3)*

Oznaczone trasy rowerowe na terenie szlaku częściowo z nim zbieżne (łącznie minimum 2 różne miejscowości szlaku) z wypożyczalnią rowerów (za pierwsze trzy, po 3 punkty):

*Jurajski Szlak Rowerowy Orlich Gniazd (3)*

Oznaczone trasy rowerowe na terenie szlaku częściowo z nim zbieżne (łącznie minimum 2 miejscowości szlaku) bez wypożyczalni rowerów\* (za pierwsze trzy, po 1 punkcie):

*Rowerowy Szlak Zamków, Myszków – Siewierz (1)*

*Szlak Rowerowy Gmin Ogrodzieniec i Pilica, Markowizna – Podzamcze (1)*

Suma punktów w całym podzakresie V.C.: **20** (maksymalna)

### **V. D. Pozostałe czynniki wpływające na atrakcyjność turystyczną szlaku**

#### **V.D.a. Krzyżowanie się szlaków turystycznych:**

Krzyżowanie się szlaku z innym szlakiem turystyczno-kulturowym o zasięgu międzynarodowym lub krajowym, jeśli przynajmniej jeden obiekt należy do obu szlaków (za pierwsze trzy, po 5 punktów):

*Szlak Warowni Jurajskich (5)*

Krzyżowanie się szlaku z innym szlakiem turystyczno-kulturowym o zasięgu międzynarodowym lub krajowym, jeśli żaden obiekt nie należy do obu szlaków (za pierwsze trzy\*, po 3 punkty):

*Szlak Zabytków Techniki Województwa Śląskiego (3)*

*Małopolski Szlak Architektury Drewnianej (3)*

*Śląski Szlak Architektury Drewnianej (3)*

#### **V.D. b. Duże miasta na szlaku: brak (0)**

Suma punktów w całym podzakresie V.D.: **14**

**Za cały zakres V: 94 punktów z 100 możliwych do uzyskania**

**Kategoria VI: Infrastruktura turystyczna i komunikacyjna****VI.A. Baza noclegowa na szlaku:**

Za każdy pierwszy obiekt noclegowy danej klasy w trzech wyznaczonych miejscowościach lub położony poza nimi, lecz w promieniu 15 km od ich centrum (w sumie do 3 obiektów noclegowych dla całego szlaku i danej kategorii, po 2 punkty):

Hotele kategorii 4\*\*\*\*: *Hotel 511, Podzamcze (2), Hotel Villa Verde, Zawiercie (2), Hotel Zawiercie, Zawiercie (2)*

Hotele kategorii 3\*\*\*: *Hotel Mercure-Patia Częstochowa (2), Hotel Chocholowy Dwór, Jerzmanowice (2), Hotel Sonex, Częstochowa (2)*

Hotele kategorii 2\*\*\*: *Hotel Ibis, Częstochowa (2), Hotel De Facto, Olkusz (2)*

Hotele kategorii 1\*: *Hotel Haga, Częstochowa (2)*

Hostele: *Hostel Europa 24, Częstochowa (2)*

Pensjonaty: *Mały Dworek, Olsztyn k. Częstochowy (2)*

Schroniska turystyczne lub młodzieżowe: *Dom Wycieczkowy PTTK „Zosia”, Ojców (2), Szkolne Schronisko Młodzieżowe w Siedlcu (2), Szkolne Schronisko Młodzieżowe w Złotym Potoku (2)*

Inne nie skategoryzowane stałe usługi noclegowe: *Gajówka Sygontka, Ponik (2), Ośrodek Rekreacyjny Morsko (2), OSiR, Olkusz (2)*

Gospodarstwa agroturystyczne: *Pod Amonitem, Zrębice (2), Jurajskie Klimaty, Olsztyn (2), Gospodarstwo Agroturystyczne Głanowscy, Pieskowa Skala (2)*

Suma punktów w całym podzakres VI.A.: **40**

**VI.B. Restauracje i inne obiekty gastronomiczne:**

Restauracje funkcjonujące bezpośrednio przy obiektach szlaku (do pięciu lokali, po 4 punkty):

*Karczma Rycerska, Podzamcze (Zamek Rycerski w Podzamczu) (4)*

*Restauracja Zamkowa w Zamku w Pieskowej Skale (4)*

*Restauracja na Złotej Górze, Ojców (4)*

*Restauracja OR Morsko (4)*

*Restauracja Zamek Bobolice (4)*

Dodatek za kuchnię tematyczną (dania związane z tematem szlaku) jeśli jest oferowana w wymienionych restauracjach przy obiektach (do pięciu, po 2 punkty za obiekt):

*OR Morsko (2)*

*Karczma Rycerska, Podzamcze (Zamek Rycerski w Podzamczu) (2)*

*Restauracja Zamek Bobolice (2)*

*Restauracja Zamkowa na Zamku w Pieskowej Skale (2)*

*Restauracja na Złotej Górze w Ojcowie (2)*

Dodatkowe punkty za ofertę kulturalną nie związaną z tematem szlaku lub jego obiektów\* w każdej z wymienionych restauracji przy obiektach oraz w restauracjach z kuchnią regionalną lub tradycyjną albo za ofertę związaną z tematem szlaku, lecz nieregularną (do pięciu restauracji, po 1 punkcie):

*Restauracja na Złotej Górze w Ojcowie (1)*

*Karczma Rycerska, Podzamcze (Zamek Rycerski w Podzamczu) (1)*

*Restauracja Zamek Bobolice (1)*

Dodatkowe punkty za oryginalne produkty kulinarne, związane z tematem szlaku (do pięciu, po 2 punkty):

*Restauracja OR Morsko – Polewka Jurajska (2)*

Suma punktów w całym podzakresie VI.B.: **35**

**VI. C. Komunikacja:****VI. C. a. Dostępność komunikacyjna szlaku (obiekty kluczowe szlaku):**

Jeśli obiekty kluczowe szlaku leżą:

W odległości mniejszej niż 50 km od lotniska międzynarodowego (za pierwsze dwa obiekty, po 5 punktów):

*Port Lotniczy im. Jana Pawła II Kraków-Balice (5)*

*Międzynarodowy Port Lotniczy Pyrzowice (5)*

Położenie w odległości mniejszej niż 20 km od zjazdu z autostrady lub drogi ekspresowej (szybkiego ruchu) (za pierwsze dwa obiekty po 5 punktów):

*droga ekspresowa S7 (5)*

*droga ekspresowa S1 (5)*

Przebieganie dróg krajowych przez gminy, w których znajdują się obiekty kluczowe szlaku (do dwóch dróg krajowych na każdy obiekt, lecz do pięciu dróg na cały szlak, po 2 punkty):

*gmina Olsztyn – droga krajowa 46 (2)*

Dworce autobusowe w miejscowościach z obiektami kluczowymi (za każdy po 2 punkty):

*Olsztyn k. Częstochowy (2)*

Przystanki\* autobusowe w miejscowościach z obiektami kluczowymi (za każdy 1 punkt):

*Pieskowa Skala (1)*

*Podzamcze (1)*

**VI C. b. Transport zorganizowany na obszarze szlaku:**

Oferta regularna (stała lub sezonowa) bryczek, meleksów, sań, połączenia wodnego lub innego niestandardowego, łączącego przynajmniej dwie różne miejscowości szlaku (za pierwsze pięć, po 3 punkty):

*Bryczki łączące Zamek na Złotej Górze w Ojcowie z Zamkiem w Pieskowej Skale (3)*

bryczek, meleksów, sań, połączenia wodnego lub innego niestandardowego, łączącego przynajmniej dwie różne miejscowości szlaku lub obiekty w jednej miejscowości\*\* (za pierwsze trzy, po 2 punkty):

*Kulig z Pochodniami łączący Zamek na Złotej Górze w Ojcowie z Zamkiem w Pieskowej Skale (2)*

*Przejażdżki Amfibią organizowane przez OR Morsko (2),*

Suma punktów w całym podzakresie VI.C.: **33**

**Za cały zakres VI: 108 z 200 możliwych punktów**

Suma dla szlaku za wszystkie kategorie: 688 z 1000 możliwych punktów

**Tab.1** Zestawienie punktów

Kategoria	Podkategoria	Punkty uzyskane	Maksym. Możliwych punktów
Kategoria I: Organizacja Szlaku	A. tematyzacja szlaku	50	50
	B. oznaczenie szlaku	45	50
	C. koordynacja szlaku	28	50
	D. dostępność obiektów	30	50
	<b>Suma: cała kategoria I</b>	<b>153</b>	<b>200</b>
Kategoria II: Ogólna Atrakcyjność turystyczna szlaku	A. autentyczność obiektów	40	40
	B. ciągłość szlaku	15	15
	C. liczba obiektów	8	15
	D. własna usługa transportowa	0	15
	E. stan utrzymania obiektów	0	15
	<b>Suma: cała kategoria II</b>	<b>63</b>	<b>100</b>
Kategoria III: Turystyczno- kulturowy potencjał obiektów szlaku	A. znaczenie kulturowe temat.	54	60
	B. eventy zgodne z tematyką	40	40
	C. dodatkowe atrakcje temat.	20	20
	D. znaczenie historyczne	17	20
	E. znaczenie biograficzne	20	20
	F. znaczenie religijne	3	20
	G. znaczenie: inne typy tur. kult.	17	20
	H. znaczenie: grupy etniczne	0	20
	I. dodatek: oferta obiektów	29	30
	J. dodatek: obiekty unikalne	0	50
	<b>Suma: cała kategoria III</b>	<b>200</b>	<b>300</b>
Kategoria IV: Obsługa własna szlaku	A. promocja szlaku	45	45
	B. oferty wypraw	20	20
	C. oferta pakietowa	0	20
	D. inne elementy promocji	5	15
	<b>Suma: cała kategoria IV</b>	<b>70</b>	<b>100</b>
Kategoria V: Pozostała oferta turystyczna szlaku	A. inna turystyczno-kulturowa	40	40
	B. inna kulturowa, przyrodnicza	20	20
	C. inna turystyczna	20	20
	D. pozostałe czynniki	14	20
	<b>Suma: cała kategoria V</b>	<b>94</b>	<b>100</b>
Kategoria VI: Infrastruktura turystyczna i komunikacyjna	A. noclegi	40	60
	B. gastronomia	35	60
	C. komunikacja	33	80
	<b>Suma: Cała kategoria VI</b>	<b>108</b>	<b>200</b>
Suma dla szlaku:	<b>Za wszystkie kategorie razem:</b>	<b>688</b>	<b>1000</b>

#### 4. Interpretacja wyników analizy

Analizowany system uzyskał łącznie 688 punktów z 1000 możliwych, tak więc według zasad waloryzacji opracowanych przez A. Mikos v. Rohrscheidt należy określić go mianem *szlaku tematycznego o dużym potencjale turystycznym* [Mikos v. Rohrscheidt 2010a, ss. 163-164].

W zakresie I wynik badania wyniósł 153 punkty z 200 możliwych, co obrazuje relatywnie zaawansowany stopień rozwinięcia organizacji szlaku jako markowego produktu turystycznego. Według zaproponowanej przez autora metody nomenklatury i sposobu interpretacji wyników, trasę winno się skategoryzować jako szlak realny [Mikos v. Rohrscheidt 2010a, ss. 164-165]. Jednakże należy podkreślić, iż zabrakło jedynie 7 punktów, aby badany produkt turystyczny mógł zostać uznany za w pełni dojrzały linearny system penetracji turystycznej (szlak materialny). Osiągnięcie takiego pułapu zostało

uniemożliwione przede wszystkim poprzez brak faktycznej dostępności obiektów. W trakcie przeprowadzonych wizyt terenowych (maj 2013 r.) stwierdzono, iż stan utrzymania warowni w Pilicy i w Smoleniu stanowi zagrożenie dla turystów. W obydwu miejscach odwiedzający natrafiają na tablice informujące o zakazie podejścia pod zabytek ze względu na istniejące zagrożenia budowlane<sup>12</sup>. W przypadku Pałacu w Pilicy ograniczenia są generowane także przez fakt, iż rezydencja znajduje się obecnie w rękach prywatnych i nie jest ona udostępniona na potrzeby turystyki.

Interpretacja wyników uzyskanych w kategorii II ukazuje znaczną dysproporcję w ramach ogólnej atrakcyjności turystycznej Szlaku Orlich Gniazd. W dwóch (II.A. i II.B.) z pięciu kategorii uzyskana została maksymalna liczba punktów. Potwierdza to fakt, iż system został stworzony na podstawie autentycznych zabytków o wiarygodnie ustalonych relacjach do dziedzictwa kulturowego. Co więcej, kolejne budowle architektury obronnej na trasie szlaku znajdują się w nieznaczących odległościach od siebie. Pozwala to na funkcjonowanie zwartej przestrzeni linearnego systemu turystycznego. W tym kontekście zaskakuje brak regularnej lub choćby sezonowej usługi transportowej (0 punktów w podkategorii II.D.). Jednakże uwagę należy zwrócić szczególnie na podkategorię II.E., gdzie ze względu na stan zachowania obiektów w Pilicy i Smoleniu system został oceniony notą najniższą z możliwych<sup>13</sup>. Wynik zerowy uzyskany w aż dwóch z pięciu przedziałów zakresu II, sprawia iż mimo ogólnej liczby 63 punktów, trasa orlich gniazd według założeń metody A. Mikos v. Rohrscheidt jest systemem mało atrakcyjnym turystycznie [Mikos v. Rohrscheidt 2010a, s. 166].

W zakresie III, wynik 200 punktów z 300 możliwych do osiągnięcia wskazuje, iż Szlak Orlich Gniazd jest systemem o wyraźnej tematycznej atrakcyjności turystyczno-kulturowej, odpowiednim dla różnych form turystyki kulturowej [Mikos v. Rohrscheidt 2010a, s. 167]. W pierwszej kolejności należy zwrócić uwagę na znakomity wynik systemu w podzakresie III.B., gdzie liczba wypracowanych punktów ponad dwukrotnie przekroczyła maksymalny pułap uwzględniany dla potrzeb waloryzacji. Potwierdza to, że w obiektach trasy jak i na terenie gmin przez które przebiega szlak istnieje bardzo bogata oferta imprez kulturalnych tematycznie związanych z dziejami jurajskich warowni. Maksymalna suma punktów została osiągnięta także w podkategorii III.E., określającej potencjał systemu z punktu widzenia turystyki biograficznej. Wyniki bardzo zbliżone do maksymalnych ustalone zostały także w przedziałach determinujących wartość Szlaku Orlich Gniazd z punktu widzenia znaczenia kulturowego i historycznego. Ponadto (przy 17 punktach z 20 możliwych, pozyskanych w podzakresie III.G.) należy uznać, iż waloryzowany system jest także znaczącą atrakcją w odniesieniu do innych, wybranych form turystyki kulturowej. W przypadku niniejszego formularza wyróżniono turystykę filmową, hobbystyczną i kulturowo-przyrodniczą. O dużej atrakcyjności systemu świadczy również jakość oferty (III.I) wykreowanej przez opiekunów poszczególnych obiektów. Z drugiej strony Szlak Orlich Gniazd nie jest produktem atrakcyjnym z punktu widzenia turystyki etnicznej (III.H.), a także pielgrzymkowej i religijnej (III.F). W przestrzeni trasy nie znalazły się również zabytki unikalne lub wyróżnione na Liście UNESCO albo tytułem Pomnika Historii (III.J.).

Ze względu na wynik osiągnięty w zakresie IV należy uznać, iż system charakteryzuje się średnim poziomem usług turystycznych, jednak przy znacznej aktywności autopromocyjnej [Mikos v. Rohrscheidt 2010a, s. 169], o czym niewątpliwie świadczy ponad dwukrotnie wyższy wynik w przedziale rozpatrującym działania marketingowe szlaku (IV.A.). Zdecydowanie gorzej wypada ocena oferty pakietowej, skierowanej w stronę turystów kulturowych, zarówno na samej trasie orlich gniazd, jak i w miejscowościach

<sup>12</sup> Według informacji przekazanej przez koordynatora szlaku, Szefa Biura Związku Gmin Jurajskich Roberta Nierodę w dniu 4 lipca 2013 r. obiekt w Smoleniu został udostępniony zwiedzającym.

<sup>13</sup> Według informacji przekazanej przez koordynatora szlaku, Szefa Biura Związku Gmin Jurajskich Roberta Nierodę w dniu 4 lipca 2013 r. obiekt w Smoleniu został udostępniony zwiedzającym.

położonych w przestrzeni szlaku. Ogólny stopień obsługi własnej szlaku waloryzowanej w zakresie IV został oceniony na 70 punktów ze 100 możliwych do uzyskania.

W kategorii V wypracowano wynik 94 ze 100 możliwych do uzyskania punktów, tak więc Szlak Orlich Gniazd charakteryzuje się wybitnym znaczeniem kulturowo-turystycznym i ogólnoturystycznym [Mikos v. Rohrscheidt 2010a, s. 170]. Badania potwierdziły powszechnie przyjmowany pogląd o dużej atrakcyjności terenów Jury Krakowsko-Częstochowskiej. Jedynie w podkategorii V.D. system nie uzyskał maksymalnej noty. Wynika to przede wszystkim z faktu, iż trasa szlaku nie przechodzi przez żadną większą miejscowość, dysponującą wystarczająco zróżnicowanymi atrakcjami dla turystów.

Wynik na poziomie 108 punktów z 200 możliwych do zdobycia w zakresie VI sprawia, iż najstarszy szlak turystyczno-kulturowy w Polsce należy uznać za system o średnio rozwiniętej infrastrukturze służącej turystyce [Mikos v. Rohrscheidt 2010, s. 172]. Ta niezbyt satysfakcjonująca nota w głównej mierze podyktowana jest brakiem dobrze zorganizowanych połączeń komunikacyjnych na trasie szlaku. Większych problemów z dotarciem do poszczególnych obiektów trasy nie będą mieli jedynie turyści posiadający własny środek transportu. Z drugiej strony w omawianej kategorii doceniona została baza noclegowa w pobliżu obiektów kluczowych. Zaznaczyć jednak należy brak jakiegokolwiek hotelu o najwyższym standardzie (5\*).

## 5. Wnioski

### **Mocne strony systemu**

Szlak Orlich Gniazd to najstarszy, a jednocześnie jeden z najlepiej rozpoznawalnych szlaków turystyczno-kulturowych. Przez dziesięciolecia swojego funkcjonowania dość wyraźnie wpisał się on w tradycję polskiego krajoznawstwa i turystyki. Jednocześnie działania marketingowe prowadzone przez koordynatora szlaku wciąż rozpowszechniają wiedzę na jego temat, a wykorzystywanie nowych technologii przy reklamowaniu produktu daje szansę upowszechnienia rozpoznawalności marki także wśród młodszych odbiorców. Te działania zostały docenione przez Polską Organizację Turystyczną wyróżnieniem za Najlepszy Produkt Turystyczny roku 2012 dla Związku Gmin Jurajskich za Szlak Orlich Gniazd. Oferta trasy jest prezentowana także na międzynarodowych targach turystycznych oraz za pomocą rozlicznych infokiosków i publikacji na temat szlaku. Stale rozbudowywana i urozmaicona strategia marketingowa szlaku z pewnością jest jednym z jego autów.

Kolejną zaletą systemu jest jego dobrze uargumentowana tematyka. Ponadto, trasa szlaku powstała w oparciu o zabytki, z których zdecydowana większość jest obiektami oryginalnymi, a jedyny obiekt wykreowany (Gród na Górze Birów) jest dobrze umotywowany źródłowo i wpisuje się w ogólną narrację szlaku. Wszystkie atrakcje wchodzące w skład systemu położone są w niewielkich odległościach od siebie, co zdecydowanie ułatwia podróżowanie wzdłuż trasy i umożliwia w krótkim przedziale czasowym zapoznanie się z całą ofertą szlaku. Dojazd do wszystkich obiektów jest dobrze oznakowany, a w wielu miejscach trasa systemu krzyżuje się z innymi trasami turystycznymi.

W tym momencie należy podkreślić, iż Szlak Orlich Gniazd położony jest w rejonie atrakcyjnym turystycznie. Niniejsza waloryzacja potwierdziła urozmaiconą ofertę Jury Krakowsko-Częstochowskiej. Jednym z jej aspektów wartych podkreślenia, jest szeroka paleta atrakcji sportowych i sposobów aktywnego wypoczynku. Należy zaakcentować, iż obszar badanej wyżyny jest ulubionym celem krajowych amatorów wspinaczki, ale także innych coraz popularniejszych dyscyplin ekstremalnych. Wzdłuż szlaku pieszego wytyczone zostały także trasy ułatwiające uprawianie turystyki kwalifikowanej, mianowicie: Jurajski Szlak Rowerowy Orlich Gniazd i Transjurajski Szlak Konny. W przestrzeni badanego systemu coraz częściej pojawiają się oznaczenia kolejnych ścieżek do nordic walking. Z kolei w sezonie zimowym turyści sportowi mogą skorzystać m.in. z wyciągu narciarskiego. Innymi zaletami Jury Krakowsko-Częstochowskiej i Szlaku Orlich Gniazd są walory przyrodnicze.



Dwa obiekty trasy położone są na terenie parku narodowego, kolejne stanowią część rezerwatów przyrody. Warto wspomnieć o pobliskich parkach krajobrazowych oraz znajdujących się w sąsiedztwie obiektów pomnikach przyrody.

### **Słabe strony systemu.**

Przeprowadzając niezbędną kwerendę materiałów informacyjnych na temat Szlaku Orlich Gniazd, stwierdzono znaczące rozbieżności w udostępnianych danych na temat przebiegu trasy. W przeważającej części publikacji znajdują się opracowania dotyczące zabytków nie należących do produktu: przede wszystkim chodzi tu o klasztor na Jasnej Górze oraz Zamek Królewski na Wawelu. Znaczące rozbieżności dotyczące struktury systemu znajdują się także na liście obiektów, umieszczonej na oficjalnym portalu internetowym [Szlak Orlich Gniazd, www 2013]. Brak ujednoczenia można zaobserwować także w przypadku promocji produktu, a dokładnie różnice pomiędzy znakiem towarowym systemu a oznaczeniami terenowymi. W nowszych informatorach oraz na portalu internetowym szlak wyróżniony jest zielono-czerwonym logiem, przedstawiającym symboliczną mapę trasy zwieńczoną uproszczonym schematem krenelażu. Z kolei w przestrzeni szlaku napotkać można zostać jedynie tradycyjny emblemat trasy tworzony przez białoczerwono-białe pasy.

Innym mankamentem systemu wydaje się być stan zachowania obiektów w Pilicy i Smoleniu. W obydwu przypadkach dojście pod ruiny jest zabronione, a także oznaczone licznymi tablicami informującymi o grożącym niebezpieczeństwie<sup>14</sup>. Tego typu komunikaty nie dosyć, iż uniemożliwiają obcowanie z dziedzictwem zabytków, to dodatkowo mogą znacząco rozczarować turystów, którzy nierzadko pokonali znaczącą odległość oraz ponieśli istotne koszty, aby zwiedzić wymienione obiekty. Łukasz Gaweł pisze [...] *w przypadku szlaku kulturowego wyraźnie występuje bowiem efekt synergii. Ma to dobre i złe strony; pozytywny wizerunek może być wzmocniony dzięki pozytywnemu odbiorowi poszczególnych obiektów, może go jednak zniszczyć negatywny odbiór tylko jednego z nich* [Gaweł 2011, s. 157].

Waloryzacja potencjału turystyczno-kulturowego Szlaku Orlich Gniazd unaoczniała brak pakietów dla turystów, które mogłyby zachęcać do zwiedzania trasy jako całości bądź scalałby badany system z pobliskimi atrakcjami turystycznymi. Jeśli chodzi o łączność w ramach szlaku, warto wypunktować nieobecność połączeń komunikacyjnych pomiędzy obiektami nawet w wymiarze sezonowym. Trasa wzdłuż „orlich gniazd” posiada znaczącą tradycję turystyczną i krajoznawczą, co więcej jest to szlak pieszy, dlatego też nieobecność publicznych form transportu nie tylko ogranicza jego ofertę, jak i też wręcz nie pasuje do jego istoty.

### **Postulaty w zakresie modyfikacji i rozwijania oferty szlaku**

Na podstawie wyników przeprowadzonego badania wyartykułowane zostały poniższe postulaty odnoszące się do modyfikacji systemu. Wyróżnienie Szlaku Orlich Gniazd certyfikatem za Najlepszy Produkt Turystyczny roku 2012 wiąże się z możliwościami zmian w sposobie funkcjonowania produktu, dlatego też wskazany wydaje się apel do osób odpowiedzialnych za funkcjonowanie trasy o uwzględnienie poniższych propozycji:

**1.** Sfinalizowanie starań o oficjalne wpisanie klasztoru na Jasnej Górze i Zamku Królewskiego na Wawelu na listę obiektów Szlaku Orlich Gniazd. Postulowane działanie wyeliminowałoby większość mankamentów podkreślonych poprzez powyższy formularz waloryzacyjny, tj.: spowodowało by podniesienie znaczenia szlaku dla turystyki religijnej, zwiększenie wartości produktu dla historii innych grup etnicznych, poszerzenie oferty o obiekty unikalne znajdujące się na liście UNESCO i Pomników Historii, wprowadzenie w przestrzeń szlaku większych ośrodków miejskich, a co za tym idzie - wzbogacenie bazy

<sup>14</sup> Według informacji przekazanej przez koordynatora szlaku, Szefa Biura Związku Gmin Jurajskich Roberta Nierodę w dniu 4 lipca 2013 r. obiekt w Smoleniu został udostępniony zwiedzającym.

noclegowej, gastronomicznej i oferty kulturowej. Można założyć, iż takie postulowane działania spowodowałyby, iż trasa pomiędzy Częstochową a Krakowem stałaby się – w świetle założeń A. Mikos v. Rohrscheidt – wręcz doskonałym szlakiem turystyczno-kulturowym.

**2.** Przy założeniu pomyślnego zakończenia wspomnianego poszerzenia oferty, apeluje się o wprowadzenie jednolitego oficjalnego spisu obiektów szlaku oraz jego popularyzację w ramach portalu internetowego, nowych publikacji oraz innych form promocji. Wydaje się, iż dobrze sprecyzowana i rozpowszechniona treść trasy tworzy szansę dotarcia do szerszego grona klientów za pomocą czytelnej oferty. W przypadku niepowodzenia procesu wpisania do przestrzeni szlaku obiektów w Częstochowie i Krakowie również zalecane jest opracowanie oficjalnej listy orlich gniazd.

**3.** Wprowadzenie jednolitego oznaczenia szlaku. Wspomniano, iż w ramach systemu funkcjonują dwa niezależne oznaczenia, z których jedno służy celom marketingowym, drugie jest wykorzystywane przy fizycznym wyróżnieniu trasy. W celu rozstrzygnięcia kwestii, który z emblematów powinien służyć jako symbol Szlaku Orlich Gniazd zalecane jest zamówienie badań marketingowych. Wskazałyby one symbol lepiej rozpoznawalny i odbierany przez docelowych klientów systemu. Następnie apeluje się o naniesienie jednolitego logo zarówno do publikacji popularyzacyjnych, jak i wzdłuż przebiegu trasy.

**4.** Utworzenie Muzeum Szlaku. W trakcie badań zaobserwowano małą liczbę placówek wystawienniczych. W przypadku zamku w Ogrodzieńcu i w Ojcowie są to mniejsze wystawy dotyczące jedynie historii danego obiektu, z kolei rezydencja w Pieskowej Skale jest oddziałem Zamku

Królewskiego na Wawelu i mimo licznych zbiorów nie prezentuje dziedzictwa szlaku jako całości.

Wykreowanie takiej placówki jest z całą pewnością pracochłonną a przede wszystkim kosztowną inwestycją. Zwłaszcza w przypadku, kiedy miałaby ona zostać wyposażona w moduły interaktywne i multimedialne, lecz tylko wtedy nowe muzeum miałoby szansę stać się atrakcyjne dla szerszego grona odbiorców. Nowoczesna wystawa prezentowałaby dziedzictwo „orlich gniazd” i wyjaśniałaby genezę jurajskich warowni. Z drugiej strony nowatorski produkt w ramach oferty szlaku stwarzałaby szansę zachęcenia do ponownych odwiedzin tych turystów kulturowych, którzy już wcześniej zapoznali się z dotychczasowymi walorami szlaku. Dodatkowo system uzyskałby placówkę z ofertą całoroczną. W przypadku większości warowni czy zamków zwiedzanie w porze zimowej jest niewykonalne albo możliwe jest zapoznanie się tylko z ograniczoną ofertą produktu. Część zadań edukacyjnych, komercyjnych i popularyzacyjnych mogłoby przejąć postulowane muzeum. Wydaje się, iż najlepszym miejscem uruchomienia rzeczony placówki byłby znaczący ośrodek miejski ulokowany mniej więcej w połowie długości trasy, przykładowo: Ogrodzieńiec bądź Zawiercie.

**5.** Rozwiązanie problemu z dostępnością obiektów w Pilicy i Smoleniu. W publikacji wielokrotnie zwracano uwagę na niedogodności czekające na turystów odwiedzających wskazane miejscowości oraz podkreślono negatywny wpływ tego stanu na funkcjonowanie całego systemu. Postuluje się odpowiednie zabezpieczenie budowli w celu udostępnienia ich zwiedzającym oraz odsłonięcie ruin poprzez usunięcie części roślinności. W przypadku, gdy przeprowadzenie takich regulacji zostanie uniemożliwione, sugeruje się skreślenie obydwu zabytków z listy obiektów Szlaku Orlich Gniazd<sup>15</sup>.

**6.** Po zakończeniu prac związanych z ustaleniem oficjalnej trasy Szlaku Orlich Gniazd (dopisanie obiektów w Częstochowie i Krakowie oraz ewentualne skreślenie obiektów w Pilicy i w Smoleniu), sugeruje się opracowanie obszernej monografii naukowej na temat systemu. W takiej publikacji winny się znaleźć informacje na temat historii trasy, omówienie dziedzictwa systemu jako całości oraz osobnych wiadomości na temat poszczególnych

<sup>15</sup> Według informacji przekazanej przez koordynatora szlaku, Szefa Biura Związku Gmin Jurajskich Roberta Nierodę w dniu 4 lipca 2013 r. obiekt w Smoleniu został udostępniony zwiedzającym.

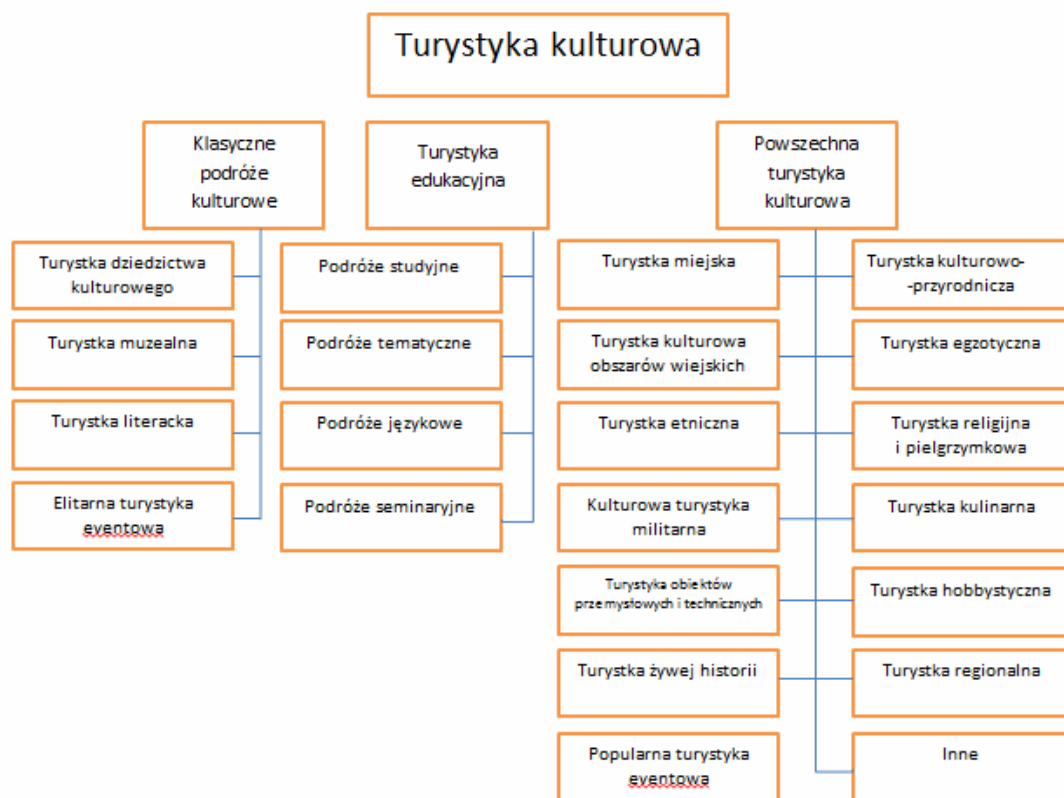
obiektów. Celem opracowania byłoby m.in. uargumentowanie wpisania poszczególnych ośrodków w przestrzeń produktu oraz popularyzacja badań naukowych na jego temat.

7. Wprowadzenie pakietów turystycznych dla odwiedzających przestrzeń szlaku. Brak programu umożliwiającego jednorazowe zakupienie kilku usług turystycznych obniża zarówno atrakcyjność produktu, jak i ogranicza szanse odniesienia korzyści finansowych przez instytucje i osoby współpracujące z systemem. *Taka luka [brak pakietów turystycznych] ma także bezpośrednie skutki ekonomiczne, jest ona bowiem równoznaczna z rezygnacją z możliwości generowania zysków poprzez tworzenie i dystrybucję produktów złożonych dla stale rosnącej grupy odbiorców, co przekłada się wprost na obniżenie potencjalnego zysku z turystyki na danym obszarze* [Mikos v. Rohrscheidt 2013, ss. 289-290].

8. Stworzenie portali internetowych dla tych obiektów szlaku, które do tej pory ich nie posiadają. W dobie coraz większej popularności nowych mediów, utworzenie sprawnie działającej platformy komunikacyjnej wydaje się być niezbędne, aby dotrzeć do szerszego grona odbiorców. Warte poprawienia są również obecnie działające strony internetowe poszczególnych obiektów szlaku. Na żadnej z nich nie figuruje link do głównego serwisu systemu wraz informacją, iż dany zabytek jest częścią większego produktu turystycznego. Należałoby również usunąć pewne nieścisłości w ramach działania strony internetowej szlaku. W przypadku zamku w Pieskowej Skale wstawiony jest odnośnik do portalu nie będącego oficjalną stroną obiektu administrowaną przez jego opiekunów.

9. Wyeliminowanie wielokrotnie już wspomnianych mankamentów komunikacyjnych, poprzez utworzenie sezonowej bądź całorocznej linii przewozowej, obsługiwanej przez minibusy. W celu stworzenia takiej usługi sugerowana jest współpraca z którymś z lokalnych przewoźników. Linia może łączyć wszystkie obiekty na Szlaku Orlich Gniazd, co powinno zostać bardzo wyraźnie oznaczone. Dodatkowo trasa winna przebiegać przez większe miejscowości Jury Krakowsko-Częstochowskiej takie jak: Olkusz, Ogrodzieniec czy Zawiercie. Korzyści z usługi transportowej czerpaliby nie tylko przyjezdni, ale także mieszkańcy regionu, co przysłużyłoby się budowaniu ich pozytywnego nastawienia do lokalnego produktu turystycznego. Jest to tylko jeden z przykładów korzyści, jakie z dobrze funkcjonującego szlaku turystyczno-kulturowego mogą czerpać lokalne wspólnoty [więcej na ten temat: Gawęł 2011, ss. 96-100 i 173-179].

Wynik uzyskany w V kategorii przeprowadzonej analizy potencjału turystyczno-kulturowego Szlaku Orlich Gniazd obrazuje powszechnie uznany pogląd o dużej atrakcyjności terenów Jury Krakowsko-Częstochowskiej. Niewątpliwie także same obiekty należące do badanego systemu cieszą się dużym zainteresowaniem turystów i odwiedzających. Niestety obecnie brak informacji o zakrojonych na większą skalę badaniach socjologicznych, zmierzających do ustalenia motywów wyboru Szlaku Orlich Gniazd jako docelowego obszaru wyjazdów turystycznych. Dlatego nie jesteśmy w stanie także określić, która konkretna grupa turystów jest faktycznie najbardziej zainteresowana zapoznaniem się z treściami promowanego dziedzictwa. Niemniej możliwa jest analiza wspomnianego zjawiska od drugiej strony. Wyniki przeprowadzonych badań potencjału dają możliwość ustalenia segmentów oferty oraz form turystyki kulturowej, które są w stanie rozwijać się na jej bazie w przestrzeni omawianego szlaku. Mogą okazać się przydatnymi wskazówkami dla koordynatora szlaku i opiekunów obiektów, wskazując, do jakiego kręgu potencjalnych turystów winni oni adresować ofertę systemu. Zaprezentowane poniżej wnioski oparto na podziale turystyki kulturowej opracowanym przez A. Mikos v. Rohrscheidt [Mikos v. Rohrscheidt 2010b, ss. 66-197].



Źródło: Mikos v. Rohrscheidt 2010b, s. 68.

### Turystyka dziedzictwa kulturowego

Przez większość badaczy uznawana jest za jeden z podstawowych typów podróży kulturowych. Analizując jej dostępne definicje można zauważyć, iż Szlak Orlich Gniazd z całą pewnością pasuje do proponowanego modelu destynacji podróży dziedzictwa kulturowego. Tak jego trasa jako całość, jak i poszczególne obiekty wpisują się w większość warunków takiej turystyki przedstawionych przez A. Mikos v. Rohrscheidt. „Orle gniazda” szlaku z całą pewnością są obiektami o wysokich walorach estetycznych, cechują się oryginalnością i unikalnością, a wiele z nich związanych jest z ważniejszymi wydarzeniami i postaciami historycznymi. Ponadto warownie jurajskie są budowlami dość powszechnie znanymi, w większości z przypadków są atrakcjami dostępnymi i wyposażonymi w odpowiednią infrastrukturę turystyczną. Badacze zajmujący się kwestią promocji dziedzictwa kulturowego wyrażają pogląd, iż możliwość fizycznego zwiedzenia obiektu jest kwestią kluczową dla oceny jego atrakcyjności przez odwiedzających. Dlatego z punktu widzenia funkcjonowania Szlaku Orlich Gniazd i jego popularyzacji istotne wydaje się wyeliminowanie nielicznych mankamentów związanych z dostępnością obiektów, wskazanych w trakcie analizy potencjału systemu. Wśród turystów zainteresowanych turystyką dziedzictwa przeważają osoby w wieku średnim lub starszym, dobrze wykształcone, charakteryzujące się ustabilizowaną sytuacją materialną. Dla organizatorów turystyki istotną informacją może być fakt, iż omawiana grupa turystów jest w stanie ponieść nawet wyższe koszty w przypadku dobrze skonstruowanej oferty o wysokiej jakości świadczonych usług. Co prawda w przestrzeni Szlaku Orlich Gniazd nie występują obiekty wpisane na listę UNESCO bądź posiadające status Pomnika Historii, lecz poszczególne punkty na trasie i tak posiadają uznaną wartość kulturową. Ponadto korzystne położenie geograficzne sprawia, iż w bezpośrednim sąsiedztwie systemu znajdują się miejscowości posiadające obiekty formalnie zaliczone do obydwu wspomnianych kategorii. Niezależnie od tego postuluje się wpisanie na listę obiektów szlaku podmiotów w Częstochowie (klasztor jasnogórski – Pomnik Historii) i w Krakowie (Wawel – kluczowy element zespołu obiektów z listy UNESCO), co stanowi jeden z pierwszych wniosków wyszczególnionych na podstawie

analizy potencjału turystyczno-kulturowego Szlaku Orlich Gniazd. Opierając się na wspomnianych badaniach należy przypomnieć, iż trasa szlaku echuje się doskonałą tematyzacją, co stanowi istotny atut dla funkcjonowania w jej przestrzeni turystyki dziedzictwa kulturowego [Mikos v. Rohrscheidt, 2010b, ss. 68-76].

### **Podróże studyjne.**

Omówione w poprzednim punkcie dziedzictwo kulturowe na trasie Szlaku Orlich Gniazd może być czynnikiem decydującym o odbyciu w jego przestrzeni regionalnej podróży studyjnej. Jest to forma turystyki edukacyjnej, charakteryzująca się niewielką grupą uczestników, której przewodzi mentor tudzież nauczyciel będący najczęściej specjalistą w danej dziedzinie [Mikos v. Rohrscheidt 2009]. Ze względu na prezentowane treści Szlak Orlich Gniazd może stanowić destynację dla grup zainteresowanych przede wszystkim historią i historią sztuki, ale ze względu na unikalne położenie jurajskich warowni także naukami przyrodniczymi. Wydaje się, iż szansą do rozwijania podróży studyjnych jest dla gospodarzy trasy i obiektów współpraca z uczelniami i środowiskiem akademickim. Ze względu na występujące wśród uczestników turystyki edukacyjnej zainteresowanie miejscową tradycją, istotne jest zapewnienie możliwości obcowania z jej przejawami, jak chociażby kuchnia regionalna czy wytwórstwo ludowe [Mikos v. Rohrscheidt 2010b, ss. 95-101]. Analizując ofertę niektórych obiektów na trasie oraz infrastrukturę towarzyszącą widać, iż już w tym momencie istnieją możliwości organizacji odpowiedniego programu dla podróży studyjnych.

### **Podróże tematyczne**

Stworzona w 1950 r. po apelach Kazimierza Sosnowskiego trasa wzdłuż jurajskich warowni jest najstarszym polskim tematycznym szlakiem turystyczno-kulturowym, przez co doskonale wpisuje się w kolejną formę turystyki kulturowej. Celem podróży tematycznych jest szczegółowe zapoznanie się z wybranym aspektem szeroko rozumianej kultury. W literaturze przedmiotu zauważa się, iż szlaki kulturowe doskonale wpisują się w potrzeby omawianego typu podróży, dzięki czemu ich oferta wybierana jest coraz częściej przez touroperatorów jako podstawa gotowego programu. Ponadto jako produkt turystyczny cechują się linearną konstrukcją, która szczególnie korzystnie wpływa na możliwość odbywania tego typu wypraw. W przypadku Szlaku Orlich Gniazd wykazano jego doskonałą tematyzację, przez co wydaje się on być systemem jeszcze bardziej atrakcyjnym dla uczestników turystyki tematycznej. Cechują się oni silną potrzebą poszerzenia swojej wiedzy w ramach preferowanej przez siebie dziedziny (szerzej) lub tematyki (ściślej, jak w przypadku pasjonatów). Dziedzictwo prezentowane w przestrzeni Szlaku Orlich Gniazd może stać się osią przewodnią różnego rodzaju podróży tematycznych. Niemniej wydaje się, iż najskuteczniej ze swoją ofertą system może trafić do pasjonatów historii (w tym zwłaszcza: średniowiecza i dziejów wojskowości) którzy stanowią dość liczną grupę potencjalnych odbiorców. Krąg ten aktualnie stale poszerza się, co widoczne jest na przykładzie rosnących grup i stowarzyszeń historycznych, a nawet grup rekonstrukcyjnych. Ich członkowie – często niebędący profesjonalnymi historykami – mogą być potencjalnymi klientami Szlaku Orlich Gniazd w ramach podróży tematycznych [Mikos v. Rohrscheidt 2010b, ss. 102-105; Mikos v. Rohrscheidt 2010, ss. 31-38].

### **Turystyka historyczna, turystyka żywej historii i kulturowa turystyka militarna**

Jak już wspomniano omawiając rolę Szlaku Orlich Gniazd w turystyce tematycznej łatwo zauważyć, iż eksploatowane przez ten system dziedzictwo może być szczególnie atrakcyjne dla osób chcących poprzez podróże rozwijać swoje zainteresowania związane z historią; zarówno poprzez zwiedzanie poszczególnych jurajskich warowni jak i też aktywne lub bierne uczestniczenie w imprezach rekonstrukcyjnych. Druga z wymienionych motywacji związana

jest z coraz częściej zauważanym wśród turystów pragnieniem przeżywania wypraw kulturowych, określanych w literaturze mianem turystyki żywej historii. W szerokim zbiorze pobudek związanych z zainteresowaniami historycznymi szczególne miejsce zajmuje węższy zakres, obejmujący pasjonatów dziejów wojskowości. W przestrzeni Szlaku Orlich Gniazd znajdują się odniesienia do wszystkich najpopularniejszych motywacji uczestników turystyki militarnej. Wśród nich należy wyszczególnić chęć poznania architektury obiektów obronnych, pragnienie obcowania w miejscach istotnych z punktu historii narodowej, czy też potrzebę odwiedzenia przestrzeni ważnych wydarzeń związanych z dziejami konfliktu jak i działalnością konkretnych postaci historycznych. W dziedzictwie „orlich gniazd” z łatwością można odnaleźć treści związane z każdą z wyżej wymienionych motywacji. W związku z tym turystyka militarna zdaje się być jedną z najbardziej pożądanym form podróży kulturowych w omawianej przestrzeni. Jednakowoż aby mieć pewność o słuszności takiej tezy, należy przeprowadzić odpowiednie badania, pytając turystów o przyczyny ich podróży. W literaturze podkreśla się, iż właśnie motywacja odwiedzających – określana jako pragnienie edukacji lub doświadczenia osobistego przeżycia – jest czynnikiem wyróżniającym omawiany typ wypraw. Wiedza na temat powodów wyboru Szlaku Orlich Gniazd jako destynacji ma szansę ułatwić koordynatorowi szlaku jak i opiekunom poszczególnych obiektów stworzenie jeszcze bardziej atrakcyjnej oferty turystycznej, w tym przypadku z punktu widzenia kulturowej turystyki militarnej [Mikos v. Rohrscheidt 2010b, ss. 135-139 i 150-153; Mikos v. Rohrscheidt 2011].

### **Turystyka kulturowo-przyrodnicza**

Wśród badaczy zajmujących się tematem turystyki kulturowej istnieją dwa sposoby interpretacji istniejących w jej obrębie podróży motywowanych potrzebą obcowania z naturą. W pierwszym przypadku jej istotę stanowi chęć uchwycenia sposobów adaptacji środowiska przyrodniczego przez człowieka na przestrzeni dziejów. Z kolei drugim ujęciu celem podróży są tereny przyrody prawnie chronionej [za: Mikos v. Rohrscheidt 2010b, s. 155]. W trakcie badań wyszczególniono, iż w obrębie Szlaku Orlich Gniazd znajdują się podmioty atrakcyjne z punktu widzenia obydwu interpretacji turystyki kulturowo-przyrodniczej. Atrakcją trasy jest zarówno wyjątkowa adaptacja uwarunkowań topograficznych i wpisanie w obszar Jury Krakowsko-Częstochowskiej dawnych obiektów obronnych, jak i też możliwość zwiedzania Ojcowskiego Parku Narodowego, a także licznych parków krajobrazowych.

### **Turystyka hobbystyczna**

W społeczeństwach krajów rozwiniętych zauważa się zjawisko wzrostu ilości czasu wolnego, a co za tym idzie poszerzają się możliwości uprawiania hobby. Interpretacja wyników waloryzacji pozwala wysunąć wniosek o rozbudowanym spektrum możliwości rozwijania różnorodnych zainteresowań na terenie Jury Krakowsko-Częstochowskiej i w bezpośrednim sąsiedztwie obiektów szlaku. Z racji bardzo szerokiego spektrum potencjalnych pasji, nie jest możliwe wyszczególnienie wszystkich alternatyw, jakie daje Szlak Orlich Gniazd. Niemniej z pewnością można w tym kontekście wymienić te najbardziej oczywiste, jak chociażby hobby sportowe: wspinaczkę skałkową, spacerowanie nordic walking, wycieczki konne czy też rowerowe. Co więcej, warto wrócić do rozważań dotyczących turystyki żywej historii. Jak już wspomniano obiekty szlaku sprzyjają rozwijaniu pasji związanych z historią czy też rekonstrukcjami historycznymi [Mikos v. Rohrscheidt 2010b, ss. 184-186].

## Bibliografia

- Falniowska-Gradowska A., *Dzieje zamku Ojcowskiego*, Ojców 1999.
- Gaweł Ł., 2011, *Szlaki dziedzictwa kulturowego*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków
- Guerquin B., 1984, *Zamki w Polsce*, Arkady, Warszawa.
- Jura Krakowsko-Częstochowska*, 2013, Związek Gmin Jurajskich, Compass, Kraków.
- Jura Krakowsko-Częstochowska. Mapa wybranych szlaków turystycznych*, Compass, Kraków 2012.
- Jurajskie zamki i strażnice. Jurassic castles and watchtowers*, Alatus Katowice, 2013.
- Kajzer L., Kołodziejcki S., Salm J., 2001, *Leksykon Zamków w Polsce*, Arkady, Warszawa.
- Majewski A., 1964, *Pieskowa Skała*, Arkady, Warszawa.
- Mikos v. Rohrscheidt A., 2009, Podróże studyjne jako klasyczna forma turystyki kulturowej, [w:] K. Buczkowska, A. Mikos v. Rohrscheidt (red.) *współczesne podróże kulturowe*, Wyd. AWF Poznań, s. 119-156.
- Mikos v. Rohrscheidt A., 2010a, *Regionalne szlaki tematyczne. Idea, potencjał, organizacja*, Proksenia, Kraków.
- Mikos v. Rohrscheidt Armin, 2010b, *Turystyka kulturowa. Fenomen, potencjał, perspektywy*, Poznań, KulTour.pl.
- Mikos v. Rohrscheidt A., 2011, *Militarna turystyka kulturowa: pojęcie i zakres zjawiska, zagadnienia ogólne* [w:] Jędrusiak T., Mikos v. Rohrscheidt A., *Militarna turystyka kulturowa*, PWE, Warszawa
- Mikos v. Rohrscheidt A., 2013, *Szlak Piastowski w Przebudowie. Struktura, zarządzanie, oferta kulturowo-turystyczna*, Proksenia, Kraków
- Na Szlaku Orlich Gniazd*, 1998, Dikappa, Dąbrowa Górnicza.
- Pleszyniak J., 2009, *Jurajskie zamki w akwarelach. Fakty i legendy*, Alatus, Katowice.
- Pleszyniak J., 2012 *Jura. Kraina przygody*, Alatus, Katowice.
- Pleszyniak J., 2013, *Zamki Jury i okolicy*, Alatus Katowice.
- Szlak Orlich Gniazd. Przewodnik*, 2010, Związek Gmin Jurajskich, Dikappa, Dąbrowa Górnicza.
- Szlak Orlich Gniazd*, www.orlegniazda.pl, 2013 r.
- Winiewicz-Wolska Joanna, Mikołajski Olgierd, *Pieskowa Skała, Zamek Królewski na Wawelu*, Kraków 2006.
- Zamek Bobolice i Zamek Mirów*, Dąbrowa Górnicza, Dikappa, 2006
- Zamki i strażnice. Castles and Watchtowers of Jura*, Dikappa, Dąbrowa Górnicza 2011.
- Zientara Dariusz, *Zamek Ogródzieniec w Podzamczu*, Kuba, Łazy 1995.
- Zinkow Julian, *Zamek „Ogródzieniec” i Góra Janowskiego. Zarys monograficzny*, PTTK, Kraków 1973.